

IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK VA DINIY MAKTABLARDA “SABR” FENOMENINING TADQIQ ETILISHI.

*O‘zbekiston xalqaro islomshunoslik akademiyasi “Din psixologiyasi”
yo‘nalishi 1-bosqich mustaqil-izlanuvchisi*

Botyrova Nigina Bakhodir qizi

*Researcher of the International Islamic Academy of Uzbekistan,
“Psychology of Religion” department, 1st stage*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada sabr fenomenining olimlar tomonidan tadqiq etilishi o‘rganildi. Bugungi kunda “sabr” fenomenining ahamiyati muhim jihatlarni qamrab oladi, hayotdagi turli muammolar, jamiyatdagi vaziyatlar, insonlardagi ruhiy holatlarni, yuzaga kelayotgan hodisalarni, turli og‘ir vaziyatlarni yechimi sifatida bu fenomenning o‘rganilishi dolzarb masalalardan biridir.*

Kalit so‘zlar: *sabr, din, fenomen, psixologiya, yondoshuvlar, islom, xristianlik, katolik, protestant, tolerantlik, tadqiqotlar.*

STUDY OF THE PHENOMENON OF “PATIENCE” IN SOCIO- PSYCHOLOGICAL AND RELIGIOUS SCHOOLS.

Abstract: *In this article, the study of the phenomenon of patience by scientists was studied. Today, the significance of the phenomenon of "patience" covers important aspects, the study of this phenomenon as a solution to various problems in life, situations in society, mental states of people, emerging phenomena, various difficult situations is one of the urgent issues.*

Key words: *patience, religion, phenomenon, psychology, approaches, Islam, Christianity, Catholicism, Protestantism, tolerance, research.*

Исследование феномена “терпения” в социально-психологических и религиозных школах.

*Исследователь 1-го курса направления “Психология религии”
Международной академии исламоведения Узбекистана.*

Аннотация: *В данной статье рассматривается исследование феномена терпения учеными. Сегодня значение феномена "терпения" охватывает важные аспекты, изучение этого феномена как решения различных жизненных проблем, ситуаций в обществе, психических состояний людей.*

происходящих событий, различных сложных ситуаций является одним из актуальных вопросов.

Ключевые слова: *терпение, религия, феномен, психология, подходы, ислам, христианство, католицизм, протестантизм, толерантность, исследования.*

Sabr fenomeni chidam, bardosh, iroda, qat'iyat ma'nolarini bildirib, biror holat yoki hodisani bardosh bilan kutish, qanoat qilish; o'zini tiyishdir. G'am-kulfat, azob-musibatlarga chidash, toqat qilish, bardosh berish kabi bir qator ma'nolarda iste'foda etiladi[1].

Sabr so'zi "to'smoq", "bog'lamoq" degan ma'noni anglatadi[2]. Istilohda esa nafsga xush keluvchi narsalarni tark etish, qazo va qadardagi ishlarga isyon qilmay bo'yin egish, balo va mashaqqatlar kelganida shikoyat qilmaslik ma'nolarini ifodalaydi.

Sabr – g'am-kulfat, azob-musibatlarga chidash, toqat qilish; o'z ixtiyori bilan nafsni tiyish; qanoatli bo'lish. Islomda to'g'ri yo'ldan adashmasdan borish uchun kishi o'z mayllarini so'ndirishi lozimligi ta'kidlanadi. Sabrli bo'lish musulmonlarning asosiy fazilatlaridan biridir. Qur'onning bir necha oyatlarida musulmonlarning sabrli bo'lishiga da'vat bor. Hadislarda inson uchun sabrdan yaxshiroq va ulug'roq ne'mat ato etilmagani bayon qilinganligini ko'rishimiz mumkin. Kishi og'ir paytda bardosh bilan, ne'mat yetganida shukr va yaxshilik bilan sabr qilishi kerak[3].

Dunyo miqyosida sabr fenomeni borasida olib borilgan tadqiqotlar Sara Snitker, Benjamin Houlberg, William Dyrness, Nanyamka Redmond tomonidan "Sabr-toqat, ma'naviyat va azob-uqubatlar fazilati: ijobiy psixologiya, din psixologiyasi va xristian ilohiyotidan saboqlarni birlashtirish" mavzusidagi tadqiqoti bevosita xristianlik dinidagi sabr fenomenining mazmunini ochib berishda muhim izlanishlar qatoriga kiritiladi. Tadqiqot davomida din psixologiyasi, pozitiv psixologiya, shaxs psixologiyasi va ilohiyotdan olingan fikrlarga asoslanib, sabr-toqat fazilatining din va ma'naviyat bilan bog'liq bo'lgan nazariy modeli taklif etiladi[4]. Sabr-toqat tuyg'ularni boshqarishning samarali strategiyalari bilan bog'liq bo'lgan gibril shaxsiyat konstruksiyasi sifatida kontseptsionalangan. Modelning dastlabki empirik sinovi asosan nasroniy yoki diniy bo'lmagan etnik jihatdan xilma-xil o'smirlar namunasida o'tkaziladi. Dindorlik va ma'naviyat sabr-toqat fazilatining muhim jihati bo'lib, keyinchalik kognitiv qayta baholashning his-tuyg'ularini tartibga solish strategiyasidan foydalanishni bashorat qiladi, keyin bu barcha o'zgaruvchilar tartibga solinadigan xatti-harakatlar va farovonlikning to'g'ridan-to'g'ri va bilvosita ko'rsatkichlari sifatida sinovdan

o'tkaziladi. Bundan tashqari, Timothy Pawl, Juliette L. Ratchford va Sara A. Schnitker tomonidan "Xristian axloqiy falsafasi va zamonaviy ijobiy psixologiyada sabr-toqatning o'sishi" nomli tadqiqotiga ko'ra psixologlar falsafiy va diniy matnlarda mavjud bo'lgan fazilatlarni rivojlantirish bo'yicha donolikning kengligi va chuqurligini muntazam ravishda e'tirof etishi ko'rsatiladi. Lorenzo Skupolining "Ma'naviy kurash" asarida berilgan maslahatlarni, an'anaviy nasroniy axloqiy donolik adabiyotidan va ijobiy psixologiyaning sabr-toqat fazilatini tarbiyalash bo'yicha tadqiqot natijalarini qiyosiy tahlil qilinadi. Konvergentsiya nuqtalari kognitiv qayta baholash, kundalik amaliyot orqali odatlarni shakllantirish, ijobiy motivatsiyani faollashtirish, ibodat, mantra/transsendental meditatsiya va axloqiy namunalar ustida meditatsiya orqali yuksaklikni rivojlantirishni o'z ichiga olgan qiziqarli faoliyatning foydaliligi bilan bog'liq. Motivatsiyaning roli va ma'naviy aralashuv zaruriyati, axloqiy tarbiya bo'yicha kelajakda tadqiqot yo'nalishlarini taklif qiladi[5]. G'arb sotsiologlarning sabr fenomeni borasidagi ko'pgina qarashlari mavjud va ularning asarlarida ham bir qator qimmatli ma'lumotlar beriladi.

Islom dini doirasida esa Indoneziya islom universiteti tadqiqotchisi Ahmad Rusdining "Islom psixologiyasida sabr va uning o'lchovi" nomli tadqiqotini keltirib o'tishimiz mumkin. Ushbu tadqiqotning maqsadi sabrni islom nuqtai nazaridan psixologik o'zgaruvchi sifatida kontseptsionalash va uni psixologik o'lchov sifatida qurishdir.

Ibn Qayyum Javziyaning "Uddah as-sabirin va dahirah ash shakirin" kitobida sabr-toqat tushunchasini to'liq va tizimli ravishda tushuntiradi. Qur'on va hadislar bilan ham quvvatlanadi. Al-Jauziyaning fikriga ko'ra, sabr-toqat ruhni ushlab turadi. Al-Jauziyaning sabr ta'rifiga asoslanib, u taksonomik tushunchani ko'rsatadi. Javziyaning ta'kidlashicha, sabr ikkiga bo'linadi: fiziologik va psixologik sabr. Ikkalasida ham u ikki jihatga bo'linadi: ixtiyori tufayli sabr qilish va zarurat tufayli sabr qilish.

M.A.Subandiy sabr-toqatning jihatlarini ham tushuntirib berdi. Sabr beshdan iborat: 1) O'z-o'zini nazorat qilish. Bu his-tuyg'ularni, istaklarni, fikrlashni, kechirishni nazorat qilish qobiliyatidir xatolar, kechikishlarga toqat qilish; 2) chidamlilik. Bu qiyinchiliksiz omon qolish qobiliyatidir; 3) qat'iyatlilik. Bu qattiq ishlash, maqsadlarga erishish va qaror qabul qilish qobiliyatidir; 4) Qabul qilish. Bu samimiylik va minnatdorchilik bilan qabul qilish qobiliyatidir. 5) xotirjamlik, shoshilmaslik.

Klassik olimlardan Emil Dyurkgeymning "O'z o'zini o'ldirish" asari uzoq vaqt oralig'ida ham, Yevropaning ko'plab mamlakatlarini ham qamrab olgan keng faktik materiallar asosida yozilgan. Bu muallifga o'z joniga qasd qilish

hodisasini ijtimoiy, axloqiy va psixologik, diniy, etnik va boshqa turli tomonlardan tahlil qilishga imkon berdi. Dyurkgeym o'z joniga qasd qilish psixologik emas, balki faqat ijtimoiy sabablar bilan oldindan belgilanishini isbotlashga urindi. Fransuz sotsiologi nuqtai nazariga ko'ra, o'z joniga qasd qilishning asosiy sababi yolg'izlikdir[6].

“O'z joniga qasd qilish” kitobida Emil Dyurkgeym protestantlar va katoliklar o'rtasidagi o'z joniga qasd qilish ko'rsatkichlarining farqiga sabab bo'lgan sabablarni ham o'rganadi. Olimning yozishicha, katoliklar orasida o'z joniga qasd qilishning nisbatan kamligi ularning jamoalarida ijtimoiy nazoratning kuchayishi bilan bog'liq. Dyurkgeymning fikriga ko'ra, katolik jamiyatlarida normal integratsiya darajasi mavjud, protestant jamiyatlari esa kamroq darajada birlashtirilgan.

Tolerantlik chegaralarini nafaqat turli jamiyatlarga, balki ba'zan bir jamiyat ichida ham belgilash qiyin. Masalan, Germaniyada natsizmni zamonaviy ta'qib qilish ba'zi mamlakatlar tomonidan murosasizlik deb hisoblanadi, Germaniyada esa natsizmning o'zi juda murosasizlik deb hisoblanadi. Turli mamlakatlardagi qarama-qarshi masalalar cherkovni davlatdan ajratish, tamaki, alkogolli ichimliklar yoki giyohvand moddalarni iste'mol qilish, siyosiy asarlarni o'qish, gomoseksualizm, deviant jinsiy xatti-harakatlar va jinoiy huquqbuzarliklarni o'z ichiga olishi mumkin.

Faylasuf jon Roulz o'zining nufuzli va munozarali “Adolat nazariyasi” [7] kitobidagi bobni jamiyat murosasizlikka toqat qilishi kerakmi yoki yo'qmi va jamiyatning murosasiz a'zolarining o'zlariga nisbatan bag'rikenglikni talab qilish huquqlari muammosiga bag'ishladi. Roulz, umuman olganda, jamiyat bag'rikeng bo'lishi kerak, degan xulosaga keladi, shuning uchun murosasizlikka toqat qilish kerak, chunki qarama-qarshi vaziyat adolatsizlikka olib keladi. Shunga qaramay, muallif bag'rikenglik huquqidan ustun bo'lgan jamiyat va uning ijtimoiy institutlarini o'zini himoya qilishning oqilona huquqini talab qiladi. Shuning uchun murosasizlikka toqat qilish kerak, lekin faqat jamiyat uchun xavf tug'dirmaguncha.

Liberal iqtisodchi Chandran Kukatas maqolasida shunday ta'kidlaydi: “Bag'rikenglik odamlarda umuman jinoyatchilik yoki mas'uliyatsizlikka emas, balki fikrlarning xilma-xilligi va qarashlarning xilma-xilligiga xotirjam munosabatni ko'rishimiz mumkin” degan edi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak dunyo olimlari sabr fenomeni borasida bir qator ilmiy izlanishlar olib bormoqda. Bu izlanishlar sabr-toqatni turli jabhalardan o'rganishda va tadqiq etishda katta ahamiyat kasb etmoqda.

FOYDALANILGAN MANBA VA ADABIYOTLAR:

1. A.Madvaliyev, N.Mahkamov, N.Mahmudov, D.Xudoyberganova, O.Odilov. O'zbek tilining izohli lug'ati. -Toshkent: O'zbekiston nashriyoti, 2021.B-411
2. A.Madvaliyev, N.Mahkamov, N.Mahmudov, D.Xudoyberganova, O.Odilov. O'zbek tilining izohli lug'ati. -Toshkent: O'zbekiston nashriyoti, 2021.B-410
3. O'zbekiston milliy ensiklopediyasi. O'ninchi jild. Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi Davlat ilmiy nashriyoti, 2000. B-9
4. Journal of beliefs and values. Growth in patience in Christian Moral Wisdom and contemporary positive psychology. Timothy Pawl, Juliette L. Ratchford va Sara A. Schnitker.
- 5.https://www.researchgate.net/publication/319219667_The_virtue_of_patience_spirituality_and_suffering_Integrating_lessons_from_positive_psychology_psychology_of_religion_and_Christian_theology
6. <https://dzen.ru/a/YrV7qbaysDsPmymr>
- 7.<https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B5%D1%80%D0%BF%D0%B8%D0%BC%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%8C>